प्रवेश सं० २६२ विषय: वेद: क्रम सं० १०४

नाम आधानपद्धति: ग्रन्थकार

पत्र सं० १-१८

श्लोक सं० अक्षर सं० (पंक्तौ) २९ पंक्ति सं० (पृष्ठे) १०

आकार: ८.२ x ३.८ लिपि: दे.ना. आधार: काग.

वि० विवरणम् अपू.

002769

पी० एस० यू० पी०—९९ एस० सी० ई०—२९५१—५० ००० कृ. य. अ. प्रा. (८०)

Indira Gandhi National Centre for the Arts

२६२

८ आ:चरोणप [illegible] लिखितं [illegible]

पत्राणि १८

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

भा·न

श्रीगणेशायनमः॥ दर्भेष्वासीनोदर्भान्धारयमाणः पवित्रपाणिः पत्न्यासहस्ना
णानाचम्य। अग्नीनाधास्येसर्वक्रत्वर्थेयेरस्यधिकृतोयाऽस्त्रभस्ये प्रयोक्तुं।
वसंतेरोहिण्यां। अधिकृतेलिपत्नी। अग्निनाधानाख्येकर्मणएषअध्वर्युस्त्वामहं
वृणे। अध्वर्युर्वृणोति। अध्वर्युर्वृतोस्मिकरिष्यामीत्युक्त्वा। अध्वर्युः। यो अश्वत्थः
शमीगर्भः। सह। शमीगर्भस्याश्वत्थस्यारणीआहरति। अप्यशमीगर्भस्येति
वाजसनेयकं। अश्वत्थाद्धव्यवाहाद्विजातामग्निस्तनूंयज्ञियाऽसंभरामि।
शांतयो। तवे। आयुर्मेपिधेस्वायुर्यजमाने। युगपदरणीअभिमंत्र्य। सप्तपा
र्थिवान्संभारानाहरत्येवंवानस्पत्यान्। पंचपंचवान्यस्तोवापार्थिवान्सं
भारान्संभरेदितिवाजसनेयकं। वैश्वानरस्यरूपं। शंतुनः। सिकताः। यदिदं
दिवोयददः पृथिव्याः संजज्ञाने। नागभिष्ठाः। ऊषान्। ऊतीः कुर्वाणोयस्य· २

सवीराः। आखुकरीषं। ऊर्जंपृथिव्याः। नवाम। वल्मीकवपां। प्रजापतिस्
ष्टानां। रसमाभरामि। सूदं। यस्यरूपंबिभ्रदिमामविदः। विधेम। वराहविह
तं। याभिरदृंहज्जगतः प्रतिष्ठा। संतुसर्वाः। शर्कराः। अग्निरेतः। धंदृंह हिर
ण्य। तरेयं। हिरण्यशकलानित्रीणि। तूष्णीं। त्रीणिरजतशकलानि। यदिदं
चौदुंबराणि। लोहशकलानिपंचमीभवंति। इतिपार्थिवान्। अथवानस्पत्यान्
हरति। अश्वोरूपंकृत्वायदश्वत्थे। सवीराः। अश्वत्थं। ऊर्जःपृथिव्या। अस्थु
स्थितोसि। मदेम। औदुंबरं। गायत्रियाह्रियमाणस्य। वरुण्यो। देवानांब्रह्म
सास्मात्। एताभ्यांपर्णं। ययातेसृष्टस्याग्नेः। न्यहं। शमी। यत्तेसृष्टस्यपतो·
प्रभाहि। विकंकतं। यत्तेतांतस्यहृदय। नवेह। अशनिहतस्यवृक्षस्यशकलं।

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

आधा॰

निचचीवा।यस्यर्थपश्यत्सरिरस्य॰प्रथनः हरामि।पुष्करपर्णमितियानस्य
स्मात्।एकस्मिन्पात्रेतूष्णीं सर्वान्संभारान्संभृत्य।यंत्वासमभरंजातवेदो
यथाशरीरं॰नेविविद्वान्।संभृत्यनिदधाति।ततोयजमानोनांदीश्राद्धंकरो
ति।अध्व॰।उद्धन्यमानमस्याअमेध्यं॰लोकसालः।प्राचीनप्रवणंदेवयज
नमुद्धत्यापउपस्पृश्य।शन्नोदेवी।पुनः।आङ्गिरवोक्ष्य।तस्मिन्नुदीचीनवंश्या
४शरणंकरोति।तस्याग्रेणमध्यमंवंशंगार्हपत्यायतनं।तस्मात्प्राचीनम्
ष्टासुप्रक्रमेषुब्राह्मणस्याहवनीयायतनं।दक्षिणतःपुरस्ताद्धितलीयदे
शोगार्हपत्यस्यनेदीयसिदक्षिणाग्नेरायतनं।ततोयजमानःकेशश्मश्रुवा
पयतेनखानिनिकृन्ततिस्नात्येवंपत्नीकेशवर्जं।क्षौमेवसानौजायापतीअ
ग्नीमादधीयातांतेदक्षिणाकालेअध्वर्यवेददतः।अपराह्णेअधिवृक्षसूर्ये

यौपासनादग्निमाहृत्यापरेणगार्हपत्यायतनमुद्धत्यावोक्ष्य।ब्राह्मौदनि
कमादध्यात्।आयतनंसर्वैर्निर्मथ्यंवा।ततोजायापतीअश्नीतोममाषममा
ष्संवा।ततःसायमौपासनंहुत्वा।अपरेणब्राह्मौदनिकेलौहितेचर्मण्या
नडुहेप्राचीनग्रीवमुत्तरलोम्निपाचकेवानिशायांब्रह्मौदनंचतुःशरावंनि
र्वपति।देवस्यत्वाहस्ताभ्यांब्रह्मणेप्राणायजुष्टंनिर्वपामि।प्रथमं।देवस्य
त्वाहस्ताभ्यांब्रह्मणेअपानायजुष्टंनिर्वपामि।देवस्यत्वाहस्ताभ्यांब्रह्मणेव्या
नायजुष्टंनिर्वपामि।दे॰ब्रह्मणेजुष्टं।तूष्णींसर्वाणि।चत्वार्युदपात्राणिस्था
ल्यामानीयतेष्वपयति।नप्रक्षालयतिनप्रस्नावयति।क्षीरेभवतीत्येके
जीवतंडुलःश्रपयतीतिविज्ञायते।नात्रोपस्तरणाभिघारणेभवतः।उद्
व्याब्रह्मौदनादुद्धृत्य।प्रवेधसेक॰आज्यं॰हा।य॰।प्रवेधसेब्रह्मणइदं।ऽ

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

रणादियजमानं। चतुर्धा ब्रह्मौदनं व्युद्धृत्य प्रभूतेन सर्पिषोपसिच्याकर्षेन्न
नुच्छिंदन्स्वलुर्न्पे आर्षेभ्य ऋत्विग्भ्य उपोहति। अपात्ता प्रथमपिंडमवंस्यत्र
तिहताः पाणयः। अथ ब्रह्मौदनशेषं संकृष्य तस्मिन्नाज्यशेषमानीय त।
स्मिन्श्चित्रियस्याश्वत्थस्य तिस्रः समिध आर्द्राः सपलाशाः प्रादेशमात्र
स्त्रभिगवत्यो। विवर्त्तयति। चित्रियादश्वत्थ्या। प्रजाप्यो। चरुशेषं विवर्त्तयति
लोकयति। अथाध्वर्युः समिध आदधाति। समिधाग्निं दुवस्यत। जनाय ज
नय इदं। उपत्वाग्ने हविष्मती। मिधोमम। अग्नय इदं। तं त्वा समिद्भिरंगिरो।
यविष्ठ। अग्नय इदं। स्वाहाकारं केचित्। समित्सु तिस्रो वत्सतरीर्ददाति।
अध्वर्यो तिस्रो वत्सतरीस्ते ददामि। तूष्णीं प्रतिगृह्णाति। प्राश्नंति ब्राह्मणा
ओदनं। प्राशितवंतो ब्राह्मणाः समानं वरं वो ददामि। एकां गां ददाति। तूष्णीं

३

प्रतिग्रहः। प्रजा अग्निसंवासय। सर्वे। उत्तरेण गार्हपत्यायतनं कल्माषमजं बध्ना
ति। अथ यजमानो व्रतमुपैमि वाचं यच्छति। अनृतात्सत्यमुपैमि। वाचं यच्छामि
वीणा तूणवैनेनमेतां रात्रिं जागरयंति। अपि वा न जागर्ति न वाचं यच्छति। श
ल्कैरेतां रात्रिमेतमग्निमिंधान आस्ते। शल्कैरग्निमिंधानः। तरामयं हाइपे
तया। प्रतिशल्कं मंत्रावृत्तिः। अ। तस्मिन्नुपव्युषमरणी निष्टपति। जातवेदो
भुवनस्य रेतः। योमयो भूः। अयं ते योनिर्ऋत्वियो। यावयं। इत्येताभ्यां निष्टप्या
ग्निमनुगमयति। आजीरस्यास्नि ईडः। अरणी अभिमंत्र्य महीं विश्पत्नीं स
दने। पुरोगां। अरणी आह्रियमाणे यजमानः प्रतीक्षते। दीधाचते दुष्य न्सो
र्थरीलेस्तेनाग धेयं प्रपद्यामि। यजमानाय प्रयच्छति। यः। आरोहन्तेदशालः
पंजो। हस्ताभ्यां प्रतिगृह्णाति। स्व सिपवती स्यो अग्निरेतस्यो गर्भं दधाथो। अथ

Indira Gandhi National Centre for the Arts

आपा

तेमस्यात:प्रजां निबोध्ये सुवर्गं लोकं प्रतिरं स्याभिमंत्रयते।य।मयि गृह्णाम्य
ग्रेअग्निं सुवीरा:।यो नो अग्नि:पितरो।गा।त।ऽभौ जपत:।अ।अपेत वीत
विचलो कमस्मै।गार्हपत्यायतनमुद्धत्य।अपउपस्पृश्य।शन्नो देवी।तुनन
अद्भिरवोक्ष्य।एवं दक्षिणाग्नेराहवनीयस्य।एवमनुपूर्वाण्येवेषत ऊर्ध्वंक
र्माणि क्रियंते।सिकतानामर्धं द्वेधा विभज्यार्धं गार्हपत्यायतने निवपत्यर्धं द
क्षिणाग्नेरर्धमाहवनीयस्य।एतेनैव कल्पेन सर्वान्संभारान्निवपति।अग्ने
भस्मास्यग्ने:पुरीषमसि।सिकता:।संज्ञानमसि कामधरणं मयि ते कामध
रणं भूयात्।ऊषान्।यददश्चंद्रमसि कृष्णं तदिहास्तु।मनसा ध्यायति।ऽदे
घ्नेऽधिमातु:पृथिव्या विशाऽऽविशमहत:सधस्थात्।आखुं त्वा यो द
धिरे देवयंतो हव्या हं भुवनस्य गोपां।आखुकरीषं।पस्त्यं पृथिव्या अनामृत: ४

संवत्सरस्व सचा।तदग्निरग्नये ददात्तस्मिन्नाधीयतामयं।गार्हपत्यायतने वल्मी
कवपां निवपति।यदंतरिक्षस्य।नाम।अयं।दक्षिणाग्नौ।यद्दिवो नाम।तत्।अयं।आ
हवनीये।ऽसमुद्रान्मधुमाँ ऊर्मिरागात्।आप्य।यप्रतरां दधानः।अमी च ये मघ
वानो वयं चेषमूर्जं मधुमत्संभरेम।सूद।इयस्याग आसीः।वराह विहतं।अदो देवी
प्रथमाना पृथगपदेवैर्युक्ता व्यसर्पो महित्वा।अहट।इत्था:।शर्करा।भिस्थि विषप्य अयो
विद्वान्प्रदिशश्चतस्र:पाप्मन्।शर्करा:।द्वयं मनसा ध्यायति।ऋत।सत्येनाभिपुरी
षं पृथिव्या मते व्यग्निमादधे सस्येऽग्निमादधे।गार्हपत्यादिषु संभारानन्व्यूहति।
निवपनक्रमेण व्यूहनं।संभावः प्रियास्तनुवः।मम।संव: सृजामि हृदयानि।आते
अस्तु व:।एता भ्यां वानस्पत्यात्सप्रहग्न्य।सिकतावन्निवपति।इतःप्रथमं जज्ञे।यह
तु प्रजानन्।एतया।यास्ते शिवास्तनुवो जातवेदो या अंतरिक्षे दिवि या पृथिव्यां।ता
भिः संभूय सगणः सजोषा हिरण्ययोनिर्वह हव्यमग्ने।गार्हपत्यायतने सौवर्णं हिर
ण्यशकलमुत्तरतः संभारेष्वास्यति।चंद्रमग्निं चंद्ररथं हरित्वचं वैश्वानरमप्सुष

Indira Gandhi National Centre for the Arts

आधा

दध्नस्तुवर्विदं । विगाहं तूर्णिं तविषीभिरावृतं भूर्णिं देवास इह सुश्रियं दधुः । उपास्त
मभिमंत्रयते । पाप्मने रजतं । द्विष्याय रजतं निरस्याप उपस्पृश्य । एवं दक्षिणाग्नेरा
हवनीयस्य । ब्रह्मौदनिकाद्भस्मापोह्य तस्मिंश्छमीगर्भाद्ग्निं मंथति । उघलुरशिषु
दयाहीत्रारणी समवदध्याति । चित्तिः स्रुक् । सामाध्वर्युः । सहाग्ने गिनाजायस्व स
हरय्या सहपुष्ट्या सहप्रजया सहपशुभिः सहब्रह्मवर्चसेन । उपतिष्ठस्वाग्निं मंथ
तिस्थिते । स्वाविः [illegible] शिन्नाक्षी भवति । बलवति जाते । उपावरोहजातवेदः । इत्येतेन ।
निर्वर्त्यमानमभिमंत्रयते । अध्व० अत्र चतुर्होतृन्यजमानं वाचयति । चित्तिः स्रुक् । सा
माध्वर्युः । पृथिवी होता । बृहस्पतिरुपवक्ता । अग्निर्होता । मित्र उपवक्ता । सूर्यनेच
सुः । पृथिवीं शरीरैः । महाहविर्होता । अयास्य उद्गाता । अजन्नग्निः पूर्वः पूर्वेभ्यः प
वमानः शुचिः पावक ईड्यः । आलममभिमंत्रयते । जाते यजमानो वरं ददाति । अध्वर्यो
वरं ते ददामि । तूष्णीं प्रतिगृह्णाति । यज० प्रजापतिस्त्वा प्राणे० पुण्याय । उपर्युद्धृ

संकरोति । अ० अजीजनन्नमृतं मर्त्यासोस्रेमाणं० सपूर्मतो । जातमंजलिनाभि
गृह्य सम्राडसि विराडसि सारस्वतौ त्वोत्सौ समिंधातामन्नादं त्वान्नपत्याय । उप
समिध्य । अग्निकाले क्षौमे वसानौ जायापती आनीमादधीयातां । ते दक्षिणाका
ले अध्वर्यवे दत्तः । अन्वारब्धस्याध्वर्युर्मन्त्रान्वाचयन्ति यजमानः पत्नी च । आहवनीया
धानपर्यंतं सन्निधिमात्रं वा । अथेनं प्राचमुख्यासीनः सर्वेषां मंत्राणामंते स्वयं
तरेगीयमाने यज्ञायज्ञिये च यथ्यध्यो धानेन प्रथमया व्याहृत्या द्वाभ्यां वा प्रथमा
भ्यां च सार्पराज्ञीभ्यां प्रथमेन च घर्मशिरसा । भृगूणां त्वा । अंगिरसां त्वा । ऋग्वं
गिरसां । आदित्यानां त्वा देवानां व्रतपते व्रतेनादधामि । भूर्भुवः । भूमिर्भूम्ना द्यौ
र्वरिणा० पादधे । अयं गौः पृश्निरक्रमी० स्नुवः । घर्मशिरस्त० सत्रिपः । छर्दिस्तोका०
यान्तिशियास्तनुवौजावेदोया अंतरिक्ष उत पार्थिवीर्याः । ताभिः संभूय सग
णः सजोषा हिरण्ययोनिर्वह हव्यमग्ने । प्राणं त्वामृतआदधामि । पुष्पो दिव

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

आधा.

स्त्वावीर्येणपृथिव्यैमहिम्नाअंतरिक्षस्यपोषेणपशूनांतेजसासर्वपशुमा
दधे।अग्निर्गृहपतिर्बुध्निपपरिषद्यदिवःपृथिव्याःपर्यंतरिक्षाल्लोकंविंदयज
मानायपृथिव्यास्त्वामूर्धन्सादयामियज्ञियेलोकेयोनोअग्नेनिष्ट्यायोनि
ष्ट्योभिदासतीदमहंतंत्वयाभिनिदधामि।संभारेषुनिदधाति।व्याहृतीःस
र्पराज्ञीघर्मःशिरा४सीतिसर्वेष्वाधानेषुयजमानोनुवर्त्तयतेयेनयेनादधा
ति।नीतरं।यज।।सुगार्हपत्यो।मस्मासुधेहि।आधीयमानमनुमंत्रय
ते।घर्मःशिरा४सिचेनमध्वर्युर्वाचयति।घर्मःशिर।पच्छ।वातःप्राणस्त.
स्यादित्योलोकाय।अर्कश्चक्षुः।वन्तायनेशुक्रं।ब्रह्मणा।तिलमाषव्रीहियवाः।प्रियं
ग्वणवोगोधूमा।वेणुश्यामाकनीवाराःसर्वौषधीराज्युमिश्राःकृत्वानुद्रुमानीया
यातेअग्नेपशुषुपवमाना।प्रियातनूर्यापृथिव्यांयाग्नौयारथंतरेयागायत्रेछं
दसितांतएतेनावयजे।स्वाहा।य।अग्नेःपवमानायेप्रियायैतन्वाइदं।यातेअ ६

दिवःपृथिव्याःपर्य ६

ग्नेसुपावका।प्रियातनूर्यांतरिक्षेयावायौयावामदेव्येयात्रैष्टुभेछंदसि।अग्नेः
पावकायेप्रियायेतन्वाइदं।यातेअग्नेसूर्येशुचिःप्रियातनूर्यादिवियादित्येया
बृहतियात्रिष्टुभेछंदसि।अग्नेःशुच्येप्रियायेतन्वाइदं।अथोदितेसूर्यआहवनी
यमादधाति।उदितेब्रह्मवर्चसकामस्य।गार्हपत्येप्रणयनमाश्वत्थमिध्ममादीप
पति।सिकताश्चोपयमनीरूपकल्पयते।मुद्यच्छति।ॐजसेबलायचोद्यच्छे।ऐहि
रुद्रस्याविश्वेदेवाअग्निंभरंतु।विभावसुः।एताभिश्चलस्त्मिरूपरिवाग्निमुद्यच्छति
उर्ध्वंतमुपयंतंधारयति।यावाजिन्नग्निपशुषुपवमाना।प्रियातनूस्तामावह।यावा
जिन्नग्निसुपावका।प्रियातनूस्तामावह।यावाजिन्नग्नेसूर्येशुचिःप्रियातनूस्तामा
वहा।धारयत्स्वेवाग्निं।अथाग्नीध्रोलौकिकमग्निमाहृत्यमथित्वागार्हपत्याद्दीर्घ्व
पुरासीनोदक्षिणाग्निमादधाति।यज्ञायज्ञियेगीयमानेयथान्यस्त्वाधानेनद्वितीयया
व्याहृत्यातिसृभिःसार्पराज्ञीभिर्द्वितीयेनचघर्मशिरसा।भृगूणांत्वा।अंगिरसांवा.

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

ध्यान

आदित्यानां त्वा॥ ध्रुवः॥ भूमिभूम्ना॰ द्यौ॥ अयं गौः॥ ध्रुवः॥ त्रिंशद्धाम॰ द्युभिः॥ वातः प्रा
णस्तद्यमग्निः॥ सं प्रियः पशुभिर्भुवत्॥ स्वादितेनो कायल नयाय पितुं पच॥ यास्ते
शिवास्तनुवो॰ हव्यमाने॥ ध्यानं त्वामृत आदधाम्य॰ द्यौ॥ अग्ने त्वपा मयो भुवस्तु
शेवादिवः पृथिव्या पर्यन्तरिक्षाल्लोके॰ दधामि॥ संभारेषु निदधाति॥ याते अग्नेति
पूर्ववद्धमन होम आग्नीध्र एव करोति॥ अ॥ प्राचीमनु प्रदिशं प्रेहि विद्वा॰ चतुष्पदो
विक्रमस्व म॰ जागृहि प्रजया च धनेन च॥ इमा उमा नु पाति भून॰ जातवेदः॥ प्रांचो
ध्वः प्रथमा अभि व्रजंति॥ अध्वर्युर्यजमानः पत्नी च॥ दक्षिणतो ब्रह्मा रथस्य र
थचक्रं व्यावर्तयति॥ यावच्चक्रं त्रिः पर्यावर्त्तते तावद् दक्षिणे धार्यमाणः प्रथममध्वनो
ऽग्निं हरति॥ नाभि दघ्ने द्वितीयमास्य दघ्ने तृतीयं न कर्णदघ्नमस्युद्धृत्य॥ ति॥ दक्षि
णतः परिगृह्य हरति॥ अर्धाध्वे यजमानो वरं ददाति॥ अध्वर्यो वरं ते ददामि॥ प्र
तीप्रतिग्रहः॥ अर्धाध्वे हिरण्यं निधाय॥ नाकोसि॥ ब्र॥ प्रतिष्ठासंक्रमणः अ ७

ति क्रामति प्राचमश्वं॥ अभ्यस्थाद्विश्वाः॰ लोके॥ उत्तरतः संभारानाक्रमयति॥ यथा
हितस्याग्नेरंगाराः पदमभ्यववर्त्तेरन्॥ स्वाहितास्युस्तथैवाक्रमणं॥ प्रदक्षिणमाव
र्तयित्वा॥ यदक्रंदः प्रथमं॰ जानिमनन्तो अर्वन्॥ पुनरेवाक्रमयति पुरस्तात् स्वयं चमश्वं
धारयति॥ अथ यजमानः शिवाजपति॥ येते अग्ने शिवे तनुवौ विराट्॰ तेमा॰ येते॰ सम्रा
तेमा॰ येते॰ विभू॰ तेमा॥ ये प्रभ्वी॰ तेमा॰ यास्ते अग्ने शिवा॰॥ ताभिस्त्वा दधे॰ यास्ते॰ घोराः
ताभिः पाप्मानं गच्छ॥ यास्त॰ घोरा॰ शुच॰ अरतु॰ अपा॰ सेदि॰ एता॰ घोरा॥ ताभिः पा
प्मानं गच्छ॥ [illegible] यो स्मान् द्वेष्टि॰ यं द्विष्मः॥ स्त्रियं क्षस्ती हि॰ घोरा॰ पाप्मानं गच्छ
अरण्ये नु यावर्ण्यं॥ भवंति॥ यदिदं ददि यो॰ संविदाने॰ यतुः॥ तयोः पृष्ठे॰ स्योनः॥ इत्यग्निमभि
मंत्र्य॥ पुरस्तात् स्वयंकृतिष्ठन्नाहवनीयमादधाति॥ इह द्वयं तरेणीयमाने श्वेते वारवंतीय
यो यज्ञायज्ञिये च यथ ऋष्यायानेन सर्वाभिर्व्याहृतिभिः सर्वाभिः साप्तराज्ञीभिस्तली
येन च च पर्मेतिरसा॥ भृगूणां त्वा॰ अंगिरसां त्वा॥ आदित्यानां त्वा॥ भृगुंवः ध्रुवः॥ भूमि

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

भूमा॰ आयगौः॰ त्रिंशद्धाम॰ अस्यप्राणा॰ अर्कश्चक्षु॰ यत्तेमृत॰ ब्रह्मणा।या
स्तेशिवाः हव्यमग्नि।अपानंवामल॰ दधे।अग्निसम्राडजैकपादा हवनीयदिवः॰
निदधामि।संभारेषुनिदधाति।आनशोव्यानशो॰ अहंत्वदस्मि॰ जातवेदः।आधी
यमानमनुमंत्रयते।व्याहृतीः सार्पराज्ञीघर्मशिराः२ सैतिसर्वेष्वाधानेषुयज
मानोनुवर्त्तयते।येनयेनादधाति।नाहितमग्निमनभिहुतमुपस्पृशत्यान्यमोष
धीश्चनामधितव्यः।यातेअग्नइतिपूर्ववछमनहोमः।तिस्रस्तिस्रआज्यस्यस
मिधएकैकस्मिन्नादधाति।आहवनीयेवातिस्रः।अग्नआयूंषि॰ दुघ्नां।अग्न
येपवमानायेदं॰ अग्निर्ऋषिः पवमानः।अग्नेपवस्व॰ मेयि।सर्वत्रअग्नयेपव
मानायेदं॰।त्यागस्तुयजमानेन।गार्हपत्यादिषुशमीमय्योघृतान्वक्तास्तिस्र
स्तिस्रएकैकस्मिन्नादधाति।समुद्रादूर्मिर्मधुमां२ उदारदुपां२शुना॰ मम्हत
स्यनाभिः।आदित्यात्मनेब्रह्मणइदं॰।वयंनामप्रब्रवाम॰ एतत्।यत्रात्मनेब्र ८

ह्मणइदं।चत्वारिशृंगा॰ आविवेश।यज्ञात्मनेब्रह्मणइदं।एवंनानाहृतीयाः।
येहोअग्नि॰ वाजाः।औदुंबरीअग्नयइदं॰ विधेमते॰ समिद्धोवैकंकती।अग्नयइदं॰
ता२ सवितु॰ मंहीगां।शमीमयीसवित्रइदं॰।समिदाधानेनस्वाहाकारः।ततस्तू
ष्णीमग्निहोत्रंजुहोति।अपिवाद्वादशगृहीतेनस्रुचंपूरयित्वाप्रजापतिंमनसा
ध्यायंजुहोति।साग्निहोत्रस्यस्थानेभवति।य॰ प्रजापतयइदं।यास्तेअग्नेघोर
स्त॰ गच्छ।यास्तेअग्नेयो॰ सुच्च॰ अस्तु॰ ह्निश्नः।स्तिक्तस्तौ॰ ह्विष्मः।अ॰।द्वादशगृ
हीतेनस्रुचंपूरयित्वा।सप्ततेअग्ने॰ घृतेन।सप्तवत्यापूर्णाहुतिंजुहोति।य॰ अग्न
येसप्तवतइदं।अध्वर्योवरंतेददामि।नूर्लोप्रतिग्रहः।अथयजमानः शिवा
जपति।येतेअग्नेशिवे॰ तामिस्त्वादध इत्यंतंजपेत्।अरण्येनुवाक्यामवेंति।ता
भिरेवैनंपराभावयति।यद्यग्नाधेयेसूर्योनाविस्यात्।इदमुदुत्यंचित्रमितिति
सृभिराहुतीर्जुहोति।सूर्यायेदमितित्यागः।अस्मिन्प्रहतेकर्मणिज्ञाताज्ञातदोषनि

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

आधा

बहेणार्थं अनाज्ञातत्रयं कर्मांतरितकर्म विपर्यासप्रायश्चित्तार्थं त्वंनो अग्ने सत्व
त्रोअग्नइति। स्वरास्वरपदविरत्तवर्णलोपप्रायश्चित्तार्थं आभिर्गीर्भिरितिया
द्दिपमलोपप्रायश्चित्तार्थं ~~आभिर्गीर्भिरिति~~ इदं विष्णुरिति सर्वप्रायश्चित्तार्थं भ
र्भुवःसुवरिति। एतैर्मंत्रैराज्याहुतीर्जुहोति। सर्वमंत्रोक्तादेवताः। यजमानेन त्या
गे कृते अध्वर्युर्जुहोति। य॰ यजुःषो यस्त्र्यप्रायश्चित्तंकरिष्ये। भुवःस्वाहा। अ॰
दक्षिणाग्नौ जुहोति। सामतो यस्त॰ व्ये। सुवः स्वाहा। सूर्यायेदं॰ आहवनीये। सर्व
तो॰ व्ये। भूर्भुवःसुवः स्वाहा। तत्रैव। जुहूं सकृद्गृहीत्वा। येअग्नयो दिवोयेपृथिव्याः
समागच्छंतीषमूर्जंदुहाना।।तेअस्मा२ अग्नयोद्रविणंदत्वेष्टा:प्रीताआहुतिमा
जोभूत्वापथ्यालोकेपुनरस्तंपरेतस्वाहा। अग्निभ्यइदं॰। अथविराड्ढ्रके मेयजमा
नउपतिष्ठते। अथवैपितुंमेगोपायात्रं प्राणे नसंमितं। तपागृत्ताद्र्षन्त्संस्ततो
रायस्पोषेणासमिषामदेम। इस्त्र्याहायेपचनं। नयेप्रजांमेगोपायमृतंलोकस्प

मदंतो

संततिं आत्मनो हृदयान्निर्मितां तांते परिददाम्यहं। गार्हपत्यं। मा२स्य पशून्मेगोपा
यविश्वरूपंधनंवसु। गृहाणांपुष्टिमानंदंता२स्ते परिददाम्यहं। आहवनीयं। पंचधा
त्नीन्यक्रामद्विराड्सृष्टाःप्रजापतेः। ऊर्ध्वा। श्विति॰। सर्वेषु। असोम पूर्वाधाने। अ
ग्नयेपवमाना य॰ अग्नयेपाव॰ अग्नयेशुचयेस्वाहा। तिस्त्रआहुतीर्हुत्वा त्रिषव्ययं मं
त्रः।।।अथाग्नेयस्याष्टाकपालस्य तंत्रं प्रक्रमयति। दर्भेष्वासीनोदर्भान्धारयमा
णःपत्न्यासहप्राणानायम्य। संकल्पं करोति। अद्याद्वेति पक्षमाश्रित्य। अग्निंपव
मानमग्निंपावकमग्निंशुचिंइंद्राग्नी अदितिंचाग्नेयेनसहसमानतंत्रेण वेदिष्ठा
यक्ष्ये। इति संकल्प्य। कुर्वंती तिपत्नी। विद्युदसि॰ अ॰। देवागातुविद इत्यादि। अग्न
यत्राय। ऐ १२ २ हविः। अमावास्यं तंत्रं। पस्यां कस्यांतिथौ अन्वाधाय व्रतप्रवेशः।
सत्तदमासामिधेन्यः। ततस्त्वां ब्रयोविंशतिधा। बर्हिराहरणादि। वेदं कृत्वा वेदि
यस्य कस्य चित्काष्ठस्योपवेषः। अलंकृत्य परिस्तरणं देवादेवेषु कर्मणे वामित्यादि।

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

आधा

पात्रप्रयोगकाले त्रिचत्वारिंशत्कपालानि चरुस्थाली। अन्वाहार्यस्थालीवर्जं प्रक्षालित
स्रुग्भ्यः पवित्रे कृत्वा। निर्वपणकाले। देवस्य त्वा। हस्ताभ्यामग्नये जुष्टं निर्वपाम्यग्न
ये पवमानाय। अग्नये पावकाय। अग्नये शुचये। इंद्राग्निभ्यां जुष्टं। अदित्यै जुष्टं। इ
दं देवानामित्यादि। अदित्यास्त्वोपस्थे सादयाम्यग्ने हव्यं रक्षस्वाग्ने पवमान हव्यं र
क्षस्वाग्ने पावक हव्यं रक्षस्वाग्ने शुचे हव्यं रक्षस्वेंद्राग्नी हव्यं रक्षेथामदिते ह
व्यं रक्षस्व। सशूकायामित्यादि। प्रोक्षितास्थे संतं कृत्वा। कल्पितः। मनसीभ्याम
नीभ्यजमान उपतिष्ठते। कल्पेतां द्यावापृथिवी ० सव्रताः। येऽग्नयः समनसो। विश्वं
जु। आहवनीयमुपतिष्ठते। ब्रह्मन्प्रोक्षिष्यामीत्यादि। देवस्य त्वा। हस्ताभ्यामग्नये
वो जुष्टं प्रोक्षाम्यग्नये पवमानाय वो जुष्टं प्रोक्षाम्यग्नये पावकाय वो जुष्टं प्रोक्षाम्य
ग्नये शुचये वो जुष्टं प्रोक्षामींद्राग्निभ्यां वो जुष्टं प्रोक्षाम्यदित्यै वो जुष्टं प्रोक्षामि।
शुंधध्वमित्यादि। अधिवपनकाले प्रक्षालितांस्तंडुला १०

न्यथाभागं व्यावर्तेथां। इदमग्नेरग्नेः पवमानस्याग्नेः पावकस्याग्नेः शुचेरिंद्रा
ग्न्योः। पुरोडाशार्थान्। इदमदित्याः चर्वर्थान्। कृष्णाजिनादानादि। देवस्य
त्वा। हस्ताभ्यामग्नये जुष्टमधिवपाम्यग्नये पवमानाय जुष्टमधिवपाम्यग्नये पा
वकाय जुष्टमधिवपाम्यग्नये शुचये जुष्टमधिवपामींद्राग्निभ्यां जुष्टमधिवपामि।
कपालानामुपधानकाले। अग्नये। अग्नये पवमानाय। अग्नये पावकाय। अग्नये
शुचेरष्टौ। ऐंद्राग्नमष्टावुपधायन्। त्रीणि। ध्रुवोसीति चरुस्थालीमुपदधा
ति। पिष्टान्युत्पवनं तंडुलानुत्पुनाति। देवस्त्वेति घनमुत्पापप्रोक्षणानि। स्थाल्या
मासिंचति। समापः। अद्भिः। मखस्य शिरोऽसि। यथाभागं विनज्य। अधिश्रयण
काले पुरोडाशानधिश्रित्य तंडुलानावपति। प्रथनादि पुरोडाशयोः। अंतरित
ऽसर्वेषां। आप्यलेपं निनीय। तूष्णीं स्फ्यमादाय। ब्रह्मन्नुत्तरमित्यादि। अभिघा
रणकाले। अग्निं। अग्निं शुचिं पुरोडाशं समंत्रकमभिघार्य तूष्णीमैंद्राग्नमभिघार

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

यति। अदितिं समंत्रकमभिघारयति। उद्वासनकाले पुरोडाशानुद्वास्य। आ
र्द्रे भुवनस्येति च सैकृद्वासयति। त्रिषेणनाम्नाप्रिय᳚ सद आसीदा आसाद
नं। यज्ञोसीति चतुर्णामभिमर्शनं। अयं यज्ञः सर्वाणि हवीᳫंषि। येन कर्मीयः। अ
पत्नमिं द्राग्नी। यामम्गने चतुर्होते स्यास ना। अभिमर्शने सर्वेषां। प्रचरणकाले उ
पांशु प्रचरति। य। अग्नेरहं देवतादो। अग्नेः पवमानस्याहं देवताद। अग्ने। पावक
ता दः। अग्नेः शुचेरता दः। इंद्राग्नियोरहं। येंद्रियाव्यंताद। अदित्या अहं देव
यज्यया प्रजया च पशुभिश्च जनिषीय। नयावेणहोमः। चतुर्धा करणकाले नै
द्राग्नं चतुर्धा करोति। आदित्यं चरुं ब्रह्मणे परिहरति। तं चत्वार आर्षेयाः प्राश्नंति।
दक्षिणासज्यउपहर्त्तेवाइति संप्रेष्यति। प्राशितवद्भ्यस्समानं वरं ददामि। अग्नी
त्रे अजं पूर्णपात्रमुपवर्हणं सावंसूत्रं ते ददामि। ब्रह्मत्रवाहिनमश्वं ते ददामि।
अध्वर्यो नड्वाहं ते ददामीत्याहवनीयदेशं प्रतिष्ठाप्य ददाति। होतर्धेनुं ते ददा ११

मीत्यपरेण गार्हपत्यदेशं प्रविष्टं ददाति। ब्राह्मणः वासो मिथुनौ गावौ नवं चर
यं गांचयो ददामि। तानि साधारणानि सर्वेषां। आद्या दश आपस्तान्यो ददाति। न
हीं प्रतिग्रहः। अग्नेरहमुज्जितिं। अग्नेः पवमानस्याहमुज्जितिं। अग्नेः पावकस्या
हमुज्जितिं। अग्नेः शुचेरहमुज्जितिं। इंद्राग्नियोरहमुज्जितिं। अदित्या अहमुज्जितिं
हमुज्जितिं। अग्नेः शुचेरहमुज्जितिं इंद्राग्नियो रहमुज्जितिं। अदित्या अहमुज्जितिं
पत्नीवत्स्वयज्ञशंयमवर्जं॥ इष्टिः संतिष्ठते॥ ॥अथ इष्टित्रयपक्षः॥ अथ प
त्नीभिः सह अारणानायम्य संकल्पं करोति। इष्ट्यायक्ष्ये। विधुत। अद्य यज्ञाय
यस्यां तिथौ तस्याः कीर्त्तनं। प्रथमा द्वितीयामित्यादि। ऐष्टः हविः पौर्णमासं तं
त्रं। पंचदशसामिधेन्यः। बर्हिराहरणव्रतप्रवेशः उपवेषकरणं। अलंकृत्य परि
स्तरणं। देवा देवेषु। पात्रप्रयोग काले द्वात्रिंशत्कपालानि। अन्वाहार्यस्थाली च १२
नैप्रकृतिवत्पवित्राणि॥ निर्वपणकाले। आग्नेयेनुष्टं निर्वपामि। अग्नये प

वमानायजु॰ अग्नये पावकायजु॰ अग्नये शुचयेजु॰। अग्ने हव्य२ रक्षस्वाग्ने
पवमान हव्य२ रक्षस्वाग्ने पावक हव्य२ रक्षस्वाग्ने शुचे हव्य२ रक्षस्व। इत्युप
सादनं। स शरूकायामित्याद्युपमंत्रणं लौकिकयानप्रोक्षणं। अथ यजमान आ
हवनीयमुपतिष्ठते। कल्पेतां द्यावापृथिवी॰ संविशंतु। शोचिष्मान्दृन्तृहृति
शोचिरे। प्रोक्षणादिकर्म प्रतिपद्यते। अग्नये वो जुष्टं प्रोक्षा॰ यो जुष्टं प्रोक्षा
मि अग्नये जुष्टमधिवपाम्यग्नये पवमानाय जु॰ वपामि। एवं संवापः। पिं
डं कृत्वा। यथाभागं व्यावर्त्तध्वं। व्यावर्त्तध्वं। व्यावर्त्तेथां। इदमग्नेः पावकस्य।
इदमग्नेः शुचेः। मंत्रेणाभिघारणं। प्रियेणेत्यासादनं। यज्ञासीति चतुर्णां
अयंयज्ञ इत्यादि पौर्णमासवत् प्रचरणकाले। अग्नयेनु॰ अग्निं यज। अ
ग्नये पवमानाया। अग्निं पवमानं यज। अग्नये पावकायेत्यादि। सर्वे

१२

वमानाय॰ अग्नये पावकाय॰ अग्नये शुचये॰। अग्ने हव्य२ रक्षस्वाग्ने पवमान हव्य२ रक्षस्वा
ग्ने पावक हव्य२ रक्षस्वाग्ने शुचे हव्य२ रक्षस्व। इत्युपसादनं॥ स शरूकायामित्याद्यु
पमंत्रणं लौकिकयानप्रोक्षणं। अथ यजमान आहवनीयमुपतिष्ठते। कल्पेतां द्यावा
[illegible] इति चरणे। शोचिष्मान् इति शोचिरे। प्रोक्षणादिकर्म प्रतिपद्यते। अ
ग्नये वो जुष्टं प्रोक्षाम्यग्नये पवमानाय वो जुष्टं प्रोक्षाम्यग्नये पावकाय वो जुष्टं प्रोक्षाम्य
ग्नये शुचये वो जुष्टं प्रोक्षामि। अग्नये जुष्टमधिवपाम्यग्नये पवमानाय॰ अग्नये पाव
काय जु॰ अग्नये शुचये जुष्टमधिवपामि। एवं संवापः। पिंडं कृत्वा। यथाभा
गं व्यावर्त्तध्वं। व्यावर्त्तध्वं। व्यावर्त्तेथां। इदमग्नेः पावकस्य। इदमग्नेः शुचेः। मंत्रेणाभि
घारणं। प्रियेणेत्यासादनं। यज्ञासीति चतुर्णां। अयंयज्ञ इत्यादि पौर्णमासवत् प्रच
रणकाले। अग्नयेनु॰ [illegible] यज। अग्नये पवमानु॰ अ॰ पव॰ यज। अ॰ पवमानाय दे॰

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

अग्नयेपावकायानु·यज·अ·पावकायेदं·अग्नयेशुचयेनु·अं·शुचिंयज।अ·शुच
यइदं·सर्वेषांअन्वारोम्भयासंस्त्यनुमंत्रणं।नपार्वणहोमः।नारिष्टादि।सर्वेषांस्वि
ज्यप्राशित्रावदानंचतुर्द्धाकरणं।चतुर्द्धाकरणभक्षणांते।आग्नीदजंपूर्णपात्रंसावेश
त्रोपबर्हणनिष्क्रयद्रव्यंनेददामि।इत्याग्नीध्रायददाति।ब्रह्मन्चाहिनाश्वनिष्क्रयद्रव्यं
तेददामि।अध्वर्योअनडुहनिष्क्रयद्रव्यंते·मि।होतर्धेनुनिष्क्रयद्रव्यंते·मि।ब्राह्मणाः
वासोमिथुननवरथसप्तगोनिष्क्रयद्रव्यंवो·ददामि।आग्नीध्रादभ्योददातीत्यस्यअय
मर्थः।अनडुहेनुतस्याःवत्सःगोमिथुनस्त्रीपुरुषमिथुनमित्यर्थः।एवंपंचसप्तगावः।एवंद
दक्षःसंख्या।यद्यनाढ्यो।यजमानएकांगांदद्यात्।सागवांप्रत्याम्नायोभवतीतितिथिसाध
नो·अत्रप्रयोगः।आग्नीध्रेब्रह्मणेचपूर्ववत्।ब्राह्मणाःवस्त्रनवरथएकगोनिष्क्रयद
व्यंवोददामि।तेनअजादीनामपिदक्षिणानांनिवृत्तिः।प्रतिग्रहस्तामीत्तिप्रतिग्रहः। १२

ततोवस्त्रदानमध्वर्यवे।ततउपस्थेदक्षिणांददाति।अहान्त्रस्त्यास्याम इत्यादि।
अग्नेःपवमानस्याहमुज्जितिं।अग्नेःपावकस्याहं।अग्नेःशुचेरहं।अग्नआग्नेः।नग्नी
नगम्भसंदधाइत्यादि।ब्राह्मणभोजनांतं।यज्ञोबभूवयज्ञमांचमवर्द्धसिइष्टिभिःसंति
ष्ठते।अपरिस्यज्याग्नीन्प्रोक्षणानापन्यदर्थायक्ष्येविद्युत्।नेषेयाग्निपुअन्वाधाना
दि।ऐष्टरहविः।ऐंद्राग्नस्यमुख्यत्वात्।अमावास्यंतंत्रं।अन्वाधायब्रह्मप्रवेशः।वे
दकृत्वावेदिः।पात्रप्रयोगकालेएकादशाकपालानिस्थालीस्रुवश्चइंदइंद्राग्नीइ
व्यरक्षोयामदिलेहव्यरसस्त्व।उत्करेत्रिर्निनीयपथाभागंव्यावर्तेथां।इदमि
द्राग्न्योःपुरोडाशीयान्इदमादित्याइतिचवर्त्येन्।कृष्णाजिनादानादि।इंद्रा
ग्निभ्यांजुष्टमधिवपामि।ध्रुवोसीतिचरुस्थालीमुपदधाति।पिशासुसयतंउल्का
न्युपुनाति।देवस्त्वासवितोत्पुनात्विति।ततउत्पूयापश्चोत्पुनाति।उदकवत्यास्था

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

न्यां घृतन्गा सिंचेत् । पुरोडाशमधिश्रियतंडुला नावपति प्रथनादि पुरोडाशस्येव । द
यो: पर्यग्निकरणं । आप्यलेपं निनीय ब्रह्मन्नुत्तरभिस्यादि । ऐंद्राग्नस्यतूष्णीमभिघार
णं । अदित्यैचरुश्रमभिघारयामि आदेशुवनस्येति । चरोरूद्वासनं । त्रियेण्यासादनं ।
यज्ञोस्यपंपशोममाग्नेचतुर्होत्र्यासनाभि मभर्षणं । प्रकृतिवदं दानेन ब्रूयर्य । अदि
त्या अनुब्रूहि । अदितिंयज । अदित्या इदं । अदित्या अहं देवयज्ययाप्रजया च पशु
भिश्च जनिषीय । नयार्वणहोमः । नारिष्ठादि । चरोर्विकृज्य प्राशित्रं । चतुर्धाकरण
कालेकृत्स्नंचरुंब्रह्मणेपरिहरतितस्यविभजनस्यर्पतं । प्राशानेनएवचत्वारः । पुन
रार्थैयत्र ब्रह्मणान तेन अन्यत्र प्राशनावाक्लौनस्तुत्रा द्यो पित्रा स्त्रीसुः । इदंयजमा
नस्येतिविदेनपरिहरति । इतिपासन्न उपहृतेवे । ब्रह्मन्नुब्रह्म सिद्धलोन्नाहृतादवना
नाहि: सीरहुर्नौ सह परिवेनभवइतिब्रह्मभिमृशति । सहस्रधारमुत्समक्षीयमाणं २४

नद्याधारपृथिवीमंतरिक्षंदिवंचतेनगोनिक्षयद्रव्ये तानितराणि मक्षुं । इदंच: गो
निक्षयद्रव्यंयथाभागं नयन्तुदेवेपिदक्षिणे उनानस्त्वांगारसः प्रतिगृह्णातु तेना
मृतत्वमित्यादि प्रतिगृह्मंत्रः । अग्नमान्नीनग्नीनुगम्भसंहृत्य स्तनइत्यादि । यशो
वन्नवंत्समशांचमयनंसिद्धभिः संतिष्ठते । अपरिस्य मानीन्या णानायस्य ह
वन्तवत्सप्रांचमयनंसिद्धमिद्धिः बर्हिराह
च्छायस्य । विधृत तथैवाग्निघ्रा धानादि । ऐष्टं हविः पौर्णमासतंत्रं । बर्हिराह
रणप्रवेशः । पंचदशसामिधेन्यः । पात्रासादनकाले विंशतिकपाला निरुप्य
लीस्पृश्य इदं मित्रा सान्याहार्यस्थालीनिप्रक्षतिवत् । अग्नाविष्णुभ्यांजुष्टं
नि । अग्नीषोमाभ्यांजुष्टं । चित्रवेदिविषयविद्धाय । अग्नाविष्णुहव्यं रक्षस्वयाम
ग्नीषोमौ हव्यं रक्षेथां । विष्णोमिपिचिष्टहव्यं रक्षस्व । इत्युपसादनं । उक्तं त्रि
निनीय । यथाभागंव्यावर्तेथां । इदमग्नाविष्णो रग्नीषोमयोरितिपुरोडाशाप्या

नू।इदंविष्णोःशिपिविष्टस्यचर्वर्थान्।कृष्णाजिनादानादि।अग्नाविष्णुभ्यांजुष्
टमधिवपामि।अग्नीषोमाभ्यांजुष्टमधि।कपालानिमंत्रेणोपधायतूष्णीं
त्रीणि।एवमग्नीषोमस्य।ध्रुवासीतिस्थालीं।पिष्टान्युप्तस्यतंडुलान्पुनाति।पुरोडा
शादधिश्रियतंडुलानावपति।उद्वासनकालेपुरोडाशात्तूष्णींमभिघार्य।विष्ण
वेजुष्टमभिघारयामि।प्रियेणेत्यासादनं।यज्ञोसियंयज्ञःममाग्नेचतुर्होता।प्रवर
णकाले।अग्नाविष्णुभ्यामनुब्रूहि।अग्नाविष्णूयज।अग्नाविष्णुभ्यामिदं।अग्ना
विष्णूरहंदेवयज्ययापापत्रहा।भूयासं।अग्नीषोमस्यप्रकृतिवत्।विष्णवेशिपिवि
ष्टायानुब्रूहि।विष्णुंशिपिविष्टं।विष्णवेशिपिविष्टायेदं।विष्णोःशिपिविष्टस्याहं
देवयज्ययान्वाहार्योदक्षिणा।अग्नाग्नीनग्नीन
न्वाधेयः।नपार्वणहोमः।नारिष्टादि।अन्वाहार्योदक्षिणा।अग्नाग्नीनग्नीन
गमनसंहृष्टाइत्यादि।यज्ञाविभूवयज्ञोयं।चमवर्जंसिद्धमिष्टिःसंतिष्ठते।स्त्रीष्टित्रयप २१
न्ते

स्तः।।अथद्वितीयःकल्पः।यथादिस्योघ्नेचरुःसर्वेषांस्थानेनुनिर्वाप्योभवतितदा
आग्नेयीसमाप्य।अस्यांपौर्णमासंतंत्रं।कल्पेताभिरुपस्थानं।आधानदक्षिणा
यान्यसर्वेवैतद्धर्मा।अत्रतत्रःसर्वेषामनुनिर्वाप्यानांस्थानेष्टिः।यस्य।अस्मि
न्निष्टिद्वयपक्षपवमानसर्गहुतीनां।निवृत्तिः।तस्मिन्नेवाग्नावन्वाधानादि।इ
ष्ट्या।यस्य।विधुर।ऐष्टः।हविः।सप्तदशसामिधेन्यः।पौर्णमासंतंत्रं।पात्रप्र
योगकाले।स्थालीसपत्नीद्वंद्वंदृषदुपलान्वाहार्यस्थालीवर्जमितराणिप्र
णीताभ्यानेउसवनपात्रंपवित्रकरणादि।अदित्यैजुष्टं।अदितेहव्यं।रक्षस्व
नोच्येःसमाहत्य।हस्तेनतुषोपवापः।ध्रुवोसीतिस्थाल्या।आसादनं।तंडु
लानुत्पूयदेवस्त्वेतिघृतउस्थायापश्चात्।स्थयस्थाल्यामानीय।घर्मोसीतितंडु
लानावपति।अंतरितंरक्षः।अवदहतश्रपयत।स्पादनादि।स्रुवेस्यो।

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

तिः अदित्यैजुष्टं आर्द्रोमुत्तनस्त्विलुह्यस्य। देवस्त्वासवितेस्तुलं हस्य। प्रियेणोस्या
साद्य। यज्ञोस्य यं यज्ञो मम भागे चतुर्होतेत्या सन्नाभिमर्शनं। प्रवारः पूर्ववत्। नात्रब्रह्म
णोपरिहरणं। चतुर्धाकरणमेव। दक्षिणाकाले धेनुनिष्क्रयद्रव्यं मंत्रवेद्यासाद्य। ब्र
ह्मब्रह्मासीत्यादि सहस्रधारमुत्समक्षीयमाणं। तद्धाधार पृथिवीमंतरिक्षं दि
वं च तेन धेनुनिष्क्रयद्रव्येण। इदं वो धेनुनिष्क्रयद्रव्यं यथाभागं। न यत्तु देवि द
क्षिणे। उत्तानस्त्वांगिरसः प्रतिगृह्णातु। तेनामृतत्व। अगन्माग्नीनग्नीनगम
संदृश इत्यादि। यज्ञो बभूव यज्ञ अंश्च मनवर्जं सिद्धमिष्टिः संतिष्ठते। इतीष्टि
प्रयुक्तः॥ ॥अथाग्निहोत्रहोमकालगौणकालव्यपाणनायभ्य अग्निहोत्रमार
प्स्यते न यावज्जीवं होष्यामि अग्निहोत्रमारप्स्यमानो दशहोतारं होष्यामि विहृत्या
जस्त्वं नस्मिन्नेव। तो जुह्वां सकृद्गृहीत्वा चित्तिः स्रुक्। सामाध्वर्युः। इति संत २६

तं मनसा जपित्वा थोपांशु जपो वा कार्यः। पाह्यग्ने। वाचस्पतिविधेनामन्। आस्मासु
नृम्णं धास्व। हो। वाचस्पतये ब्रह्मण इदं। अग्निं परिस्तीर्य ततोग्निहोत्रं प्रयत्साद्य त
न मदृष्ट्यहोष्यामीति संकल्प्य। तत उद्धरणं। अग्निहोत्रहोमेवा तायत्रस्रुक्स्य स्रुक्
व स्रुच परिस्यासादनं। एवं प्रातर्ध्यानहोतिवर्जं प्रातरग्निहोत्रं होष्यामीति विशेषः॥
अथान्वारंभणीयायाः कालः। प्रातरग्निहोत्रं हुत्वा चतुर्दश्यां पौर्णमास्यां वा। पौर्णमा
स्यां तु पूर्वस्मिन् पर्वणि सेष्टिं सान्वारंभणीयामपरेद्युः श्वोभूते पौर्णमासेन यजन इति।
दर्शपूर्णमासावारप्स्ये। ताभ्यां यावज्जीवं यक्ष्ये इति संकल्प्य। ततो दर्शपूर्णमासावा
रभमाणः सारस्वतौ होमौ होष्यामि। अस्मिन् होमे ध्वर्युं त्वां वृणीमहे। अध्वर्युः। अ
ग्निं विहृत्य। जुह्वां सकृद्गृहीत्वा। पुरणोप्य अवहुत। मादयंतां स्वाहा। पौर्णमास्या इ
दं। पुनर्गृहीत्वा। यत्ते देवा अदधुः सुवीरः स्वाहा। अमावास्याया इदं। अग्निंपरि

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

यजमानानायस्य दर्शपूर्णमासावारप्स्यमानोन्वारंभणीयाय यक्ष्ये। विष्णुं। अन्वारं
भणीयाय्यक्षा परिसमाप्तौ। दर्शपूर्णमासावारभमाणश्चतुर्होतारं होष्यामि। अस्मिं
श्चतुर्होत्रहोमे ध्वर्युं त्वां वृणीमहे। विहस्पं सरुद्गृहीतं गृहीत्वा पृथिवी होता द्यौ· रूपवक्ता
इति संततं मनसा जपित्वा यो पांशु जपः। वाचस्पते वाचो वीर्येण। नमन दिंद्रमिंद्रियाय स्वा
हा। वाचस्पतये ब्रह्मण इदं। परिसमाप्य गृहीत्वा ममानाय स्य। ऐंद्रवेन घेनसमानतंत्रं कु
र्वन्पौर्णमासेन यक्ष्ये। इति संकल्प्य द्वितीयादिषु पौर्णमासेन यक्ष्ये। इति [illegible] पर्व॥

२७

नद्धधारः पृथिवीं मनरिक्षं दिव [illegible] नगोमि कूप दुष्ये [illegible] जित [illegible] इदं यः गोमि कूप
द्ध्याय यथा [illegible] तुदेवि [illegible] नरूं गीरसः प्रतिगृह्ला नु तेन [illegible]
दिप्सतिम्ह मंत्रः [illegible] गन्म [illegible] इत्यादि पत्नी [illegible]
[illegible] संनिहने। अपरिसमाप्य [illegible] पम्य इष्ट्वा यक्ष्ये। विष्णुं। तेष्वया नि

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

Indira Gandhi National
Centre for the Arts